

DISPUTATIO

D.

VETERIS NOVIQUE
TESTAMENTI
DISCRIMINE,

Quam

DEI OPT. MAX. AUSPICIO

P R A E S I D E

Admodum Reverendo & Excellentissimo Viro

DN. Æ SCHILLO PETRÆO

S. S. Th. Doct. & in Regia Acad. Aboëns. Prof. Prim.

nec non ejusdem Civitatis Pastore vigilantissimo,

Præceptore & Fautore suo æternùm honorando,

Publicè proponit

ANDREAS AMBERNI HORNAEUS

S. Reg. M. Alumnus,

Addiem 23. Januarij horis antemeridianis consuetis,
in Auditorio Majori Anno 1646.



A B O E,

Excudebat Petrus Wald / Acad. Typogr. 1646.

THE S. I.

REctè duo diversa constituuntur à Theologis Testamenta, quorum unum *Vetus* alterum *Novum* vocatur. Duorum Testamentorum mentionem facit Apostolus, Gal. 4, 22. *Scriptum enim est, inquit, quoniam Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, unum de libera, sed qui de ancilla, secundum carnem natus est: qui autem de libera, per remissionem: quæ sunt per allegoriam dicta.* Hæc enim sunt duo Testamenta, unum quidem in monte Si-na, in servitutem generans, quæ est Agar, &c.

2. Quod autem in his verbis, hæc duo Testamenta (ut etiam hoc breviter attingamus) Paraus in Commentario in h. lex communi Calvinistarum sententia, docet esse phrasim Methonymicam, qua nomen rei signata tribuitur signo. Rectè respondetur à D. Baldvino, in Commentario hujus loci, ubi ait: *Primum sciendum est, in propositione ista: Hæc sunt duo Testamenta, relativum, quod subiecti loco ponitur, non esse referendum ad duas illas mulieres, sed ad eotam historiam, sicut paulò ante explicatur, & historia mox subjicitur batina estia allegorumen, illa nimirum quæ de geminæ uxore & prole dixerat, Apostolus, alium habent sensum mysticum, quam litera sonat: Sunt enim illa duo Testamenta.* Ubi non necesse est, verbum sunt figuratè exponi per significant: Sed allegorica illa, quæ in hist. Agar & Sarra occurunt, sunt revera illa duo Testamenta, quia allegoricè ibi describuntur, juxta con-

ditionem duarum mulierum, & duorum liberorum Abrab. mi.
Eamq; ob causam Augustinus, libr. 15. de Trinit. cap. 9. Totam
illam historiam factum figuratum nominat, quia non
verbum unum atq; alterum est figuratum, sed totum fa-
ctum habet allegoricum mysticumq; sensum. Et hunc
in modum intellexit Franciscus Junius, libr. 2. parallel. 54.
Non quod verba sint figurata, sed quod historia illa sint
allegorumenā, h. est propria quidem & vera, figuratē v. tra-
ducta, ad sermonis alterius demonstrationem.

3. In institutione Eucharistica, expressè facit Christus mentionem N.T. Hic dicens est sanguis N. T. Matth. 26, 28. Marc. 14, 24. Luc. 22, 20. & Paulus 1. Cor. 11, 25. Pro hac locutione quā Evangelista utuntur, sed eodem sensu habet: Hic Calix est N. T. in meo sanguine. 2. Cor. 3, 6. Apostoli dicuntur ministri N.T. conf. Heb, 7, 22. Cap. 8. 6. 9, 15. 12, 24.

4. Quidam hanc divisionem Testamenti volunt probare ex Matth. 13, 52. Ubi Christus ait, idè omnī scriba doctus ad regnum cœlorum, similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo Nova & Vetera. Lutherus in Schol. etiam sic explicat, Nova inquit Evangelium vetera Legem. Quamvis Danco in Isag: libr. 2. pag. 281. id videatur nimis allegoricè fieri.

5. Novum Testamentum, vocat Epist. ad Heb. 8, 6. melius Testamentum, propter suam præstantiam & dignitatem. cap. 13, 20. Deus autem pacis eduxit de mortuis pastorem magnum ovium, in sanguine Testamenti aeterni, Domini nostri Iesu Christi. Ubi vocatur Test. aeternum, quod ei nullum aliud Testamentum succedet, & demum finietur, cum Christus tradit regnum patri suo. 1. Cor. 15. Nota: N.T. vocatur Melius Testamentum, non ut Photiniani explicant videlicet ob vitæ æternæ pollicitationem q; illa in promissis V. T. non contineatur, sed hoc est ratio, quod habeamus Christum iam in carne manifesta-

Testatum. Et quia Evangelium iam clarissimum pauperibus annuntiatur Matt. ii.

6. Ex citatis autem locis, apparet distinctorum testamentorum mentionem fieri. Operæ pretium autem est evolvere significata vocis testamenti, prout illa ex scriptura animadvertisuntur.

7. Testamentum, S. Paulo alias significat. i. Extremam voluntatem hominis, qua legitimè adhibitis testibus, disponit res suas, & distribuit hereditibus suas facultates, quas è vivis excedens relinquit: Gal. 3. Fratres secundum hominem dico: hominis licet testamentum, tamen si sit comprobatum, nemo rejicit, aut addit aliquid. Et Heb. 9. Siquidem ibi testamentum est, mors intercedat necesse est testatoris. Nam testamentum in mortuis ratum est: quandoq; idem non dum vallet, cum vivit testator.

8. Alias 2. Significat promissionem, quam Deus populo suo dedit, de bonis sive corporalibus, sive æternis, suo tempore certis rationibus & conditionibus distribuendis. Gal. 3. Però Abraham dicit et sunt promissiones, & semini ejus. Non dicit, & seminibus, tanquam multis: Sed tanquam de uno, & in semine uno, qui est Christus. Hoc autem dico, Testamentum antè comprobatum à Deo erga Christum, lex que post annos quadringentos & triginta capit, non facit irritum, ut abroget promissionem. Quia v. duo sunt principia generæ promissionum, idèò duo testamenta, alterum *Vetus*, alterum *Novum* appellatur. *Vetus* quod Deus fecit populo suo in monte Sinai, cum legem promulgavit. *Novum*, quod in Domino nostro Jesu Christo factum est, Gal. 4. Nam haec sunt duo Testamenta, unum quidem à monte Sina, in servitutem generans &c. At qua sursum est Hierusalem, libera est, qua est mater omnium nostrum.

9. Eadem ferè habet Lutherus in prefatione in V.T. Scito inquit hunc librum esse legalem, qui docet, quid faciendum & quid fisiendum sit, & simul exempla proponit & historias, quæ ostendunt, quomo-

Ad de quo eventu illæ leges vel servatae vel violatae sint... Sunt N.T. est Eu-
angelium, vel liber gratiæ docens, unde accipendum sit, ut lex impleatur.
Sed sicut in N.T. una cum doctrina gratiæ, etiam multæ aliae doctrine tradun-
tur quæ leges sunt & præcepta, ad Carnem regendam, siquidem in hac vita
spiritu nemo perfectus sit, nec mera gratia dominari potest: Sic etiam in
V.T. adiunctæ sunt legibus quædam promissiones & dicta de gratiæ, quibus
S. Patres & Prophetæ sub lege in fide Christi, sicut nos, servati sunt... Sicus
examen Novi Testamenti, propria & principalis doctrina est, annunciare gra-
tiam & pacem per remissionem peccatorum in Christo. Ita Veteris Testamenti
peculiaris & præcipua doctrina est, legem tradere, & peccata cōfessare, & bona
opera exigere. Hoc scito in N.T. tibi expectandum esse.

IO. Alias 3. Significat Scripturam Sacram à Mose,
& Prophetis & alijs iussu Dei exaratum, continentem
patefactiones Dei, & miraculosam populi Israël defen-
sionem, gubernationem & conservationem, & omnis
generis beneficia, in eos à Deo profecta, usq; ad exhibi-
tionem Messiæ 2. Cor. 3. Nam usq; hodiernum diem, idem
velamen in lectioне Veteris T. manet, nec tollitur velum quod
per Christum aboletur.

II. Cæterum scripturam Veteris T. interdum sim-
pliciter appellant Apostoli Scripturam, Gal. 3. Previdens
a. Scriptura, &c. Sed conclusit scriptura omnia sub peccatum,
&c. 1. Cor. 15. Quod Christus mortuus sit pro peccatis nostris
secundum scripturam, 1. Pet. 2. Quapropter continet Scriptura,
eccè pono in Sion lapidem, &c. Interdum addunt aliquod
Epitheton. Paulus ad Rom, 1. Scripturas sanctas vocat:
Et Rom. 13. Scripturas Propheticas: & Petrus, Sermonē
Propheticum & scripturam Propheticam, 2. Pet. 1. Non
nunquam periphrasi utuntur, & paulus Rom. 1. Scriptu-
ram vocat Oracula Dei &c. 2. Tim. 3. Sacras literas appellat,

12. Aliquando eadem scriptura per syndochen,
sub voce legis, aut Mosis, aut Prophetæ notatur, Pau-
lus 1. Cor. 14. Citans ex primo Genesios, de obedi-
entia mulierum erga maritos: & Esa. 28. varijs linguis &
labijs loquar, ait. In lege sic scriptum esse, Act. 15. Moses

ab aliis antiquis, in singulis civitatibus habet, qui ipsum praeservant in Synagogis, ubi per omne sabbathum legitur. Et I. Timothi, i. Hoc praeceptum tibi commendo, juxta Prophetias, in quibus antea instructus es. Et Rom. 12. Sive Prophetiam juxta analogian fidei. Unde i. Cor. 14. Prophetare, pro Scripturam Sacram exponere accipitur.

13. Praterea vocabulorum, foederis & pacti significatio necessariò hic inquirenda, ut appareat quatenus illa tria vocabula, convenienter, quandoquidem à non nullis indifferenter, & pro æquipollentibus, & quidem præcipue à Sacramentarijs accipiuntur.

14. Sunt a. foedera, juxta Suidam & alios, naturalis obligatio, quâ partes dissidentes, certis conditionibus mutuo præstandis, convenient de societate, de Commercijs, de inducijs, deq; id genus rebus alijs. Et apud Historicos foedera hujusmodi intelligebantur de pactis bellicis, vel ante vel post prælium sanctis. Tale foedus nuper inter celsissimam nostram Reginam & vicinos sanctum, & typis excusum à nobis cum maximo gaudio & applausu legitur. Pro quo foedere, omnes fatemur deberi Deo laudes perpetuas & celsissimæ Reginæ glorianti & honorem immortalem.

15. Pactum v. est, ac dicitur promissio, sive consensus duorum aut plurium, de re quacunq; vel danda, vel facienda, expressis verbis conceptus.

16. Quamvis a. vox Hebræa B E R I T H, tam apud Latinos quam Græcos interpretes, vertatur Testamentum, foedus & pactum, promiscuè: Sitq; trium horum vocabulorum magna cognatio, propter dispositionem & dispensationem, quæ in istis omnibus fieri solet, tamen, quando accuratius propria eorum natura expenditur, magna illis invicem diversitas intercedit. Cujus diversitatem hic

expendere, cum non licet, ad bonos authores illud remittim⁹, legatur cum primis D. Hutterus in L.C. pag. 491.

17. Ex illo etiam hoc admonentes: Si vocem Testamenti, Generaliter & impro priè accipias, tum ad fœdus etiam Dei cum hominibus sanctum, aliquo modo ac respectu, referri illud posse, minimè negamus; modo impro priè illud fieri concedatur. Novimus, n. ipsi, & ultro largimur, Deum tale fœdus cum populo suo iniisse, q; aliquem etiam Testamenti respectum obtinet.

18. Nam 1. populus Dei, propter hoc fœdus, filiorum elogio in scripturis exornatur, propter reciprocas illas pactorum conditiones. 2. Bona quæ ex foedera hoc populo isti sunt promissa, hæreditatis appellationem in sacris sortiuntur. Hæredes autem non possumus esse ab intestato: Siquidem naturā sumus filij iræ: Eph. 2. Ergo ex testamento. 3. Fœdus illud Dei æternum non aliter confirmatum erat, quam destinatione & interventione mortis Christi.

19. Tribus ipsis respectibus observatis, non negamus quidem fœdus hoc Divinum, quod Deus cum populo suo pepigit, Testamentum etiam Dei appellari posse; quippe in quo voluntatis divinæ testatio quædam, & quidem merè donativa existit: Verum Testamenti vocabulum generalius quoddammodo & minus propriè accipitur... Et hæc quidem prima est æquivocatio vocabuli Testamenti: Quod interdum, sed impro priè & extra præsentem disputationem de discrimine utriusq; Testamenti pro ipso fœdere Dei accipitur.

20. Porro hæc ipsa vox testamenti, multò adhuc generalius accommodatur, etiam ad tria illa requisita, quæ in omni fœdere inter Deum & hominem concurruunt. Primum est, promissio Divina, eaq; merè gratuita

respectu hominum: ita ut nullum foedus naturale, sed tantum foedus gratiae inter Deum & homines possit consistere. Alterum est, fidei reciproca obedientia, quae ab hominibus promissionibus firmiter creditur, & ex pacto debito, pie, juste & sobrie vivitur, Tit. 2, 12. Tertium est, externum vel signum vel instrumentum, seu testimonium tabularum.

21. Jam si scripturam consulamus, planum fit, omnia haec tria requisita etiam seorsim posita nominari, BERITH, diathesen Testamentum. Apostolus certe Gal. 3, 17. Promissionem Divinam Ahrahæ factam, dissentè appellat Testamentum. Sic David Psal. 77, 10. reciprocum illam fidei obedientiam nominat Testamentum: Non, inquiens, custodierunt *Testamentum Dei*: Et in lege ejus noluerunt ambulare. Sic deniq; Stephanus protomartyr Novi Testamenti, signum externum nominat testamentum: dedit, inquiens, illis *testamentum circumcisio*nis. Act. 7, 8. Sic tabulæ istæ foederales, hoc est libri Prophetici & Apostolici, itidem nominantur testamentum.

22. Vocabulis explicatis, videamus in quibus conveniat utrumq; testamentum. Convenientia utriusq; in his sequentibus, nemini non obvia est. 1. Utriusq; communis author Deus. 2. Utriusq; idem subjectum, sc. Messias, generis humani redemptor per mortem & resurrectionem. 3. Eadem præcipua capita, Lex & Evangelium. Lex Moralis quidem ad utrumq; testamentum pertinet, sed diversissimo respectu. Ad Vetus pertinuit lex. 1. Quoad continuam & rigidiorem continuationem, Gal. 3, 23. 2. Quoad obscuriorem minq; perspicuam præceptorum Decalogi traditionem, cui lucem attulit Christus sua explicatione Matth. 5, 6, & 7. c.

Ad N. T. pertinet Lex moralis: ratione novæ obedientiæ, & bonorum operum ad quæ conditi sumus: quorum norma in Decalogo perfectissima proponitur. Quod ad Evangelium attinet vidz. promissiones de remissione peccatorum propter Christum, etiam in V. T. fuit Act. 10, 43. *Huic testimonium perhibent omnes Prophetæ quod ad promissionem accepturus sit, per nomen ejus quisquis crediderit.*

23. Author Epist. ad Hebreos , citat multas Hist. V.T. ut Cain & Abel, Gen. 4. Enoch, Gen. 5. Noe, Gen. 6. Abraham, Gen. 12, 13. Sarai, Gen. 21. Abraham & Isaac, Gen. 22. Isaac, Jacob & Esau, Gen. 27. & Joseph, Gen. 48, 49, 50. Mosis, Exod. 2. Pascatis, Exod. 12. Transitus per mare rubrum, Exod. 14. Vastationis Hierichuntis, Joh. 6. Rahaab, Jos. 2, 6. Gideonis & aliorum, Jud. 4, 6. 12. 13. Dan. 14. item 3. Reg. 1. 2. Par. 24; Unde probat omnes Patriarchas Prophetas, cæterosq; pios homines in V.T. habuisse fidem, & per eam res magnas gessisse, & assequitos esse promissiones, Deoq; placuisse, Heb. 11.

24. Apostolus ad Gal. c. 3. Mentionem facit geminae fidei. *Priusquam veniret fides, inquit, sub lege custodiabar, conclusi in eam fidem, quæ revelanda erat, v. 23.* Per fidem intelligit doctrinam Evangelij, quæ quidem eadem semper fuit in Vet. & N. T. Sed in V. vocatur fides revelanda, in N. fides revelata, propter Christum in V. promissum, in Novo exhibitum.

25. 4. Vetus & Novum Test. Prophetias etiam de extremorum temporum statu, de Antichristo, de Gog & Magog, de extremo judicio & resurrectione mortuorum, & vita æterna piorum & morte æterna impiorum, habent communes: nisi quod in N. apertius & Clarius omnia describuntur, quam in V.

26. Addamus & hoc declarationis gratia: communicare inter se utrumq; testamentum, quoad foederis, quod Deus cum humano genere pepigit, unitatem, si reciprocam ejus stipulationem; non v. dispensationis modum, consideres. Nam quemadmodum patribus V. T. se obstrinxit Deus; quod velit Deus ipsorum esse: & ijdem rursus Deo fuerunt obstricti, quod velint populus ipsius esse: ita eadem sunt capita foederis, sub quo nos hodiè continemur. Neq; obstat illud Propheticum Jer.31,31. Ubi aliud atq; aliud foedus describitur. Nam Propheta foedus non in se, sed tantum respectu dispensationis sive administrationis, aut externæ formæ considerat, quam diversissimam ultrò fatemur..

27. Differentia a. utriusq; in his animadvertisit.
1. In V. T. Deus locutus est per Prophetas: in N. T. v. locutus est per filium suum Dominum nostrum Jesum Christum, Heb.1. 2. In Scriptura Veteris testamenti Prophetæ revelata divinitus commemorant: In N. v. Apostoli visa & audita proponunt, i. Joh.1. Quod vidi-
mus & audivimus annunciamus vobis, &c. 2. Pet.1. Non arte
compositas fabulas fecuti, &c.

28. 3. Observetur etiam hæc differentia, in N. T. Spiritus Sanctus remissionem peccatorum & omnia bona, pollicetur credenti, in V. T. confidenti, quanquam & credenti aliquoties, sed tamen saepius utitur verbo confidere. Ac perinde exigunt Prophetæ Credere & Confidere in Dominum, sicut Christus & Apostoli præcipuum ipsum Credere & fidere.

29. Observat hoc Flacius in Lib. de verbo fidei pag. II. & rationem hujus diversitatis, quare in tradenda & inculcanda doctrina de fide, Christus & Apostoli usi sint magis Credere, Prophetæ v. verbo fidere, hanc adfert,

quam etiam considerationem studioſo pietatis homi-
ne dignissimam esse dicit.

30. Ait ergo: Prophetæ ut David, Salomon, Esajas, Ie-
remias & sequentes eo tempore docuerunt, quo doctrina de Deo
satis nota fuit, nec quisquam admodum erat, qui negaret unum
Deum creatorem cœli & terra, Deum Abraham, Isac & Iacob,
qui Israëlitas ex Ægypto eduxerat, quiq[ue] sibi nomen JEHOVAH
assumpserat, esse verum Deum, colendum ab omnibus hominibus,
quin ne idololatre quidam, tam dubitabant, quis sit verus Deus,
quam quomodo colendus.

31. Cum igitur eo tempore essent Prophetæ, non tam necesse
erat eos notitiam inculcare, que & facilius est, & tunc in populo a
plerisq[ue] tenebatur (sedociosa seu mortua sicut & nostro tempore)
quam fiduciam in Deum qua est perdifficilis, & ne quidem a re-
natus satis prestari potest. Quare eam partem diligenter &
diligenter inculcarunt Prophetæ, & in primis Psalmi, nusquam n. non
est obvium, confidite in Domino, sisus sum, paratum est cor ejus
fidere, & expectare Dominum, confirmetur cor tuum, & expecta
Dominum.

32. Ingens omnino numerus est locorum præcipientium fi-
duciam, ac misericordiam Dei, aliaq[ue] bona omnia fidentibus pro-
mittentium: Quos hæc recitare nimis prolixum esset. Quan-
quam ex hisce testimonijis, vet⁹ versio multa nobis absulit, que
sepè hæc verba per sperare translulit, cum tamen magis propriè
per confidere transferri poterant.

33. At tempore Christi & Apostolorum non solum non exta-
bat vulgo vera notitia de Messia, quin potius contraria a plerisq[ue]
Iudeis habebatur, ut quod Messias venturus sit, non forma tam
contemptibili, sicut venit, sed magnifica, veluti Rex qui non
Deus sit, sed homo: non qui salvum faceret per mortem suam po-
pulum a peccatis: sed quæ liberaret populum per aliquam insi-
gnem stragem Romanorum a servitute omnium gentium.

Bec erat perdifficilis doctrina de Trinitate personarum, que & alioquin antea obscurius revelata fuerat, & culpa doctorum tunc penè erat intermortua. Postremo erat etiam spargenda doctrina inter Ethnicos, quibus, (exceptis paucis) doctrina Ecclesiae aut penitus ignota erat, aut superstitiosa videbatur.

34. Quare valde necesse fuit diligentēr auditoribus inculcare etiam ipsam notitiae fidem, sine qua altera nempe fides fiduciae plane tradi non poterat. Prius enim oportet agnoscere salvatorem, postea eo fidere. Nam ignoti est nulla cupido. Haecenus ille.

35. 4. In scriptura Veteri, pleraque doctrinæ capitula obscurius proponuntur: In Novo vero omnia Clarissime explicantur. Et dictio prophetica plus habet figurarum, quam sermo Christi & Apostolorum, qui planior est & apertior.

36. 5. In Scriptura Veteris Test. umbræ rerum futurarum propositæ sunt, cum in sacerdotio, templo & ceremonijs, tum etiam in historijs, ut supra ostensum est. In Novo vero res ipsæ habentur Col. 2. Ne quis igitur vos judicet in cibo aut potu, aut in parte diei festi, aut novilunij, aut Sabbatorum, quæ sunt umbra futurarum rerum, corpus autem Christi, 1. Cor. 10. Hæc figurae &c. Heb. 10. Lex umbram obtinens futurorum honorum.

37. Ad hanc claritatem N. T. respicit Ieremias cap. 31, 34. &c. 1. Joh. 2. 7. Propheta, inquit, non docebit ultra vir proximum suum, &c. Non necesse habetis, inquit S. Iohannes, ut aliquis vos doceat, sed unctio ejus haest. Spiritus S. docet vos de omnibꝫ. Quæ duo loca non pugnant cum isto Paulino Rom. 10, 14. Quemodo audient sine prædicante?

38. Alioquin (inquit D. Baldinus in h. l.) neque Christus ipse prædicasset, neque Apostolos ad prædicandum in universum mundum emisisset. Sed loquitur

Dominus apud Jeremiam de felicitate Novi Testamenti respectu Veteris, q: diceret: Non tantum docebunt se invicem, sed tanta erit doctrinæ claritas, ut capita doctrinæ facile à minimis intelligentur. Nam q: in V. T. sub obscuris typorum involucris proponebantur, jam omnia evoluta sunt. & tām perspicuè proponuntur, ut & puer septennis de Christi persona ac merito, ex sua Catechesi fidei suæ rationem felicius reddere possit quam multi olim Prophetæ, qui Christum equidem viderunt, sed non præsentem, intuiti sunt eum, sed non propè, Num. 24, 17.

39. Proindè non de defectu, sed de felici successu ministerij in N. T. Ieremias loquitur. Ethoc sensu allegat ex hoc capite, verba hæc Salvator, Joh. 6, 45. Eterunt omnes docti à Deo, non q: Deus absq: ministerio cum ipsis agat per Enthusiasmos aliquos, sed qui per rete verbi Divini trahi se patiuntur & erudiri, ijs omnia mysteria Dei fiunt facilia.

40. S. Joh. quando scribit, *non opus habetis, ut quis doceat vos*, non agit de ordinarijs verbi ministris, sed de seductorib⁹ & hæriticis, q: populum Dei docere præsumebant meliora, qnam ab Apostolis audiebant. Ita n. cohærent verba: Hæc scripsi vobis, de his, qui seducunt *vos*: & *vos* unctionem quam accepistis ab eo, maneat in vobis: Non n. opus habetis, ut aliquis doceat vos &c. quasi dicat, non est necesse, ut hæretici & seductores illi doceant Christianos viam Domini: ipsa enim unction, hoc est, Spiritus sanctus, quo in baptismo uncti sunt, per prædicatum sermonem Evangelij docet illos, quantum satis est. Atq: sic ministerium verbi extollitur potius quam tollitur, & ab hæresi seductorum distingvitur..

41. 6. In V. T. Judæi pro populo Dei habentur, estq: Ecclesia tanquam angustis Medijs terræ Canaan inclu-

clusa: In Novo v. fit collectio Ecclesiae, ex Iudeis & gentibus, & propagatur doctrina Evangelij per omnes fines orbis terrarum, juxta Christi mandatum, *ite in mundum universum, prædicate Evangelium omni creature.* Martult. & Matth. ult.

42. Esse autem prædicatum Evangelium ubiq; terrarum & gentium, satis superq; historiæ ostendunt. Videatur a. compendij gratiâ, *Arnoldus Marmannius* in Theatro conversionis gentium totius orbis, sive Chronologia de vocatione omnium populorum & propagata per universum orbem fide Christianaq; religione. Vide etiam apud eundem piscatoris *Petri Sagenam*, sive Catalogum totius orbis populorum, Christo olim Christianaq; fidei nuncupatorum. Videatur provinciale omnium Ecclesiarum Cathedralium universi orbis, Anno 1514. editum; ubi de Svecia nostra hochabet.

43. In Svecia, Archiepiscopus Ubsaliensis hos habet Suffraganeos; Arosensem, Scharensem, Straginensem, Aboensem, Lincopensem, Wescionensem. Videatur Philippus Nicolai de regno Christi.

44. Et ut de latitudine Ecclesiaz in N.T. nonnihil ipsimet adferamus. Christianismus viget hoc nostro tempore, apud vicinos nostros Muscovitas. Apud Tartaros quoq;, cuius assertioris rationem sumimus ex Copia viatici legati Tartarorum in Sveciam An. 1629. mihi a præside comunicata: ex qua etiam status Ecclesiaz illis in locis, aliquo modo innotescit. Quam idcirco hic inserere liber.

45. Ita v. habet: Nos Fr. *Innocentius, Felius, Sanctæ Theologiaz* Lector, Ord. S. Dominici in regnis Caffæ & Tartariæ à Sac. Congregatione de propaganda fide, indignus missionarius,

Cum missionis officium (licet impar humeris nostris) in præfatis regnis geramus, ad nos debito charitatis & officii incumbit, ut oyes ad hoc nostrum.

strum ovile scriptas, tūm præsentes, tūm absentes. cœlestium beneficiorum alimoniis, quibus cæteræ universales pastoris oves, pasci solent; ne ieiunia maneat studiamus. Quia propter omnibus illis Archiepiscopis, Episcopis, Parochis & Ecclesiæ Rectoribus, ad quos hæ testimoniales literæ pervenerint, fidem facimus, ipsius CHAMBERTUM S. & MALBERTUM, religione Christianos esse, ritus latine nostræ Ecclesiæ subiectos, genere Nobiles, illorum videlicet Nobilium, Genuentium, qui antiquitus in Regno Caffæ dominabantur reliquias, qui etiæ cum principibus horum regnum contraria sint religionis, tamen ob generis nobilitatem & suorum antiquorum merita, indies ad legationis officium agendum apud Christianos Principes promoventur, ut modò isti apud Svedorum Regem, de astringenda pace, legationem facturi à Tartarorum Rege destinantur & non ad aliquam Christianorum regionem explorandam mituntur. Idcirè ipsos tanquam fratres nostros Charissimos, ac membra huius mysticæ S. Ecclesiæ omnibus Archiepiscopis, Episcopis, Parochis & Rectoribus, ad quos per venerinæ obnoxie commendamus, ut in ipsorum Ecclesiis, ne cœlesti cibo destituantur humanitè charitativerq; recipiantur. Sacraenta prætentitiae Eucharisticæ & extrema unctionis, quatenus oportet eis administrent, & tandem in casu mortis Ecclesiastica non privent sepultura, imò etiam si absq; contritionis signo subitariè è vita decesserint, Cum in hoc festo Pascha & etiam ante discessum à nobis omnium suorum peccatorum præhabita sacramentali Confessione Eucharistiam sumperint, in quorum fidem, nostro hoc familiari Sigillo munimus, Data in Tartaria die 22. Augusti Anno 1629.

Ego Fr. Innocentius
qui supra.

L. S.

46. Regnum Persicum quod attinet, quod in oriente etiam situm est, sunt in illo plurimæ Ecclesiæ Christianorum, ut etiam in Assyria, Media & vicinis coniunctisq; regnis, quæ Persico imperio comprehenduntur. In quibus, in alijs plus, in alijs minus errorum reperitur. Maxima, proh dolor, pars Mahometi blasphemias sequitur. Cœpit enim in oriente Ecclesia vera, & ex ea paulatim progressa ad occasum, hæc etiam loca Arcta complexa est. Primam Ecclesiæ sedem, Deus colloca-

wit in oriente, nec post ejectionem parentum ex Paradiso, alibi sicut Ecclesia Adami, quam in orientis ea parte, in qua Damascus postea est condita. Id quod inde coniucere licet, quod Abelus nomen agro & Urbis *Damasco* à suo sanguine indidit. Cain v. occiso fratre, in Urbe *Hanoch* à se condita, ubi post diluvium *Babylon* ædificata est, habitavit. Vide de his *Dresserū* de statu Ecclesiæ, in regno Persico.

47. De Tempore autem conversionis populorum in mundo ad Christum; Controversia est inter nos & Pontificios, an adhuc in vivis existentibus Apostolis, omnes gentes prædicationem Evangelij audiverint, cum etiamnum multæ sint gètes, qb' nō ita pridèm ante 100. Años pl' minus, Evangelium prædicatum est, ut sunt *Zapponenses*, *Barsiliani*, *Americanī*, & alijs populi in novo orbe.

48. Pererius Disput: 4. in cap. 10. ad Rom. multa in utramq; partem disputat, & tandem concludit verba Pauli & Psalmistæ: *In omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terre verba eorum.* Intelligenda esse de universo mundo, tunc cognito, seu de plurimis & præcipuis mundi Partibus.

49. Et ut de nostra gente aliquid dicamus, Cardinalis *Hofius* in literis ad Reginam Sveciæ Catharinam Iagel: tribuit conversionem Svecorum ex gentilismo *Adelberto*, vdz. post mille & amplius annos à Christo nato. Apud D. Baazium in inventario. pag. 346. non n. sensenda est illa prima conyfio Sveciæ ad Christum, uti nec illa Finländiæ prima A. 1150. & Tavastia, 1148. & Carelia 1293.

50. Nos simpliciter Pauli & Davidis verbis credimus, iam tum Apostolorum tempore, omnes gentes audivisse Evangelium, hoc enim docere voluit Apostolus, ne quid haberent gentiles, quod prætenderent, quod facile fieri potuisset, si ulla gens præterita fuisset, Vide Coll. 1, 6.

Rom. 15,19. Et Hieronymus sentit, non rem in se gentem aliquam, quæ Christi nomen ignoraret. Et Tertullianus judicat, credidisse Christo multas gentes etiam insularum multarum, nobis agnotarum, & quas enumerare non possumus.

51. Quod si hodie non in omnibus locis auditur prædicatio Evangelij, nihil obstat hoc universali prædicationi, jam antè factæ. Dubitandum enim non est, superioribus temporibus, ibi immotuistè doctrinam Evangelij, vel per vivam prædicationem, vel per Scripta Apostolorum, quæ passim ubiq; divulgata sunt. Nam ubi prædicantis hominis præsentia defuit, sonus tamen & fama pervenit, sicut pervenerat opinio factarum virtutum in Ægypto ad omnes gentes; Quemadmodum Ambrosius scribit super h. l. Et quomodo jam olim Evangelium pervenerit etiam ad Chinenses, Brachmanas, Iaponenses, Ätiopas, Persas & similes populos; Consule D. Philippus Nic. in libr. de regno Christi, statim à principio.

52. Nec piget h̄c referre, quod Hieronymus scribit in vita Pauli Eremitæ, videlicet: Antonium in Eremo vidisse homunculum, aduncis naribus, fronte cornibus asperata, cuius extrema pars corporis in Caprarum pedes desinebat. Et illud animal palmarum fructus Antonio ad via dicum quasi pacis obſides obtulisse. Quo cōgnito gradum pressisse Antonium, & quisnam esset interrogantem, hoc ab eo responsum accepisse: Mortalis ego sum, & unus ex accolis Eremi, quos vario delusa errore gentilitas, faunos, Satyrosq; & incubos Colit: Legatione fūngor gregis mei. Precamur ut pro nobis, communem Deum depreseris, quem pro salute mundi, venisse cognovimus, & in Universam terram exit song eius. Vide Hier. Tom. i.

pag. 108. Sed pergamus ad alias differentias utriusq; Test

53. Recitant nr quidem plures differentias, Veteris & Novi Testamenti, sc. à mediatore, quod Moses sit mediator V. T. Christus v. N. T. Nu. 12,7. Heb. 3,3. & seqq. Heb. 8,6. Heb. 9,15. Deinde à promulgationis tempore. Vetus sanctum in egressu Israélitarum ex Ægypto, Ier. 33,32. Novum in fine temporum promulgatum, Isa. 2,2. Mich.

Eliachi 4,1. A promulgationis loco. Vetus in monte *Horeb* promulgatum. Novum exivit ex *Zion & Ierusalem*, *Ez. 2,2.* *Mich. 4,1.* *Gal. 4,24.* A duratione, *Heb. 8,13.* Dicendo *Novum antiquavit Vetus.* Novum v. aeternum est. Vide Thesin Quintam.

54. Perabierdus est *Wolkelius* cum alijs suis compli-
cibus Phothinianis, sumens discrimen V. & N.T. a vita
eternæ promissione, quasi in N.T. solum sit promissa vi-
ta eterna, in V. autem non...

55. Quanquam enim per Mosen regnum terrenum,
terra fluens in melle & lacte, soboles, & hujus modi terrena
alia bona patribus promittuntur: tamen bona ista tem-
poralia fuerunt bonorum spiritualium figuræ & typi, &
Sacramenta, quæ bona Spiritualia Deus per Christum
seu Messiam futurum, etiam patribus antiquis, jam tum
promittebat ac dabant: quorumq; illa bona terrena esse
pignora volebat; ut essent de ijs bonis spiritualibus cer-
tissimi patres'. Neq; enim Deus Iudeos in terra Ca-
naan, uti porcos in hara impingavit, & in his terre-
nis bonis ac eorum fruitione eos detinere voluit, & esse
affixos: Sed per ea velut per gradus ad cœlestia erexit
eorum animos, *Deut. 8,7. 11,9. Heb. 11, in fine.* Itaq;
patres ipsi, qui sub Veteri Test. ea bona terrena sunt asse-
quuti, in his tñ. non haſserunt: sed per ea sperarunt:
duntaxat meliora...

56. Deniq; sese in illa ipsa terra, ubi tot illi honis frue-
bantur, tamen hospites & peregrinos esse agnoverunt.
Ergo meliore civitatem a se expectari profesi sunt, ni-
mirum Cœlestem illam Hierusalem, *Heb. 11,13. & 16. Psal.*
39,13. Psal. 102,29. 1.Cor 10. Quamobrem ista bona ter-
rena fuerunt illis spiritualium figuræ & pignora cre-
dentibus, ex quo fit quemadmodum ait *Augustinus lib. 10.*

de:

de Civit. Dei cap. 15. Ut omnino pauci veterem legem intelli-
gant, non attendentes per promissa terrena æterna promitti. Est
enim lex spiritualis Rom. 7, 14.

57. Cæterum quoad questionem istam, de qua ho-
diè potissimum controvertitur, an duo hæc Testamenta diffe-
rant ipsa substantiâ, an v. tantum accidentibus, sive alio atq; a-
lio dispensationis modo? Respondemus ea differre ipsa sub-
stantiâ, non tantum accidentibus. Substantia a. hæc
vitiosissimè definitur à Sacramentarijs, per ipsam doctrinam
justificationis & salutis nostræ: quam certe substantiam, u-
trobique unam & eandem esse, ultrò admittimus: Sed
substantia de qua hoc loco quæritur, est, definiente scri-
ptura, vel umbra rerum futurarum, hoc est, Corporis & sang-
vinis Christi: vel ipsissima hæc bona ipso actu jam exhibi-
ta & præsentia: Illud Veteris: hoc Novi Testamenti pro-
priuni est. Quemadmodum ergo umbra sive Typus re
ipsa & secundum substantiam differt, ab ipso corpore &
Antitypo: Sic pari ratione, hæc duo Testamenta in-
ter se differre necessum est.

58. Vetus enim Testamentum definitio D. Hütte-
ro in L.C. pag. 494. Est antiquissima illa solennis dispositio,
qua Deus populo Israëlitico ex captivitate Ægyptiaca educto, in-
ter tonitrua & fulgura, universam tum religionis, tum politica
administrationem certarituum ac legum, sive constitutionum
forma descriptam, in monte Sinai tradidit.

59. Novum autem Testamentum, est nova & solennis
dispositio, qua Deus, priore Veteri Testamento abrogato, populo
suo universalem Evangelij promulgationem ejusque clarissimam
propagationem in universum orbem terrarum, ex Sion & Hie-
rusalem annunciarit, & novam Evangelicæ doctrine administra-
tionem, per duò Sacramenta, Baptismum & Cœnam
Domini, instituit & ordinavit.

